PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 **Impact Factor –7,212**

UDK: 37.013.77:37.026

TA'LIM JARAYONIDA PEDAGOGIK INNOVATSIYALARNING O'QUVCHILAR MOTIVATSIYASIGA TA'SIRI

Tadjialiyev Zuhriddin Axunovich
Farg‘ona davlat universiteti
pedagogika nazariyasi va tarixi yo’nalishi
I bosqich magistratura talabasi
Email: zuhriddintadjialiyev@gmail.com

ANNOTATSIYA (O'ZBEK TILIDA): Ushbu maqolada ta'lim jarayonida pedagogik innovatsiyalarning o'quvchilar motivatsiyasiga ko'rsatadigan ta'siri ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqot pedagogik innovatsiya tushunchasining mohiyatini, motivatsiya nazariyalarini (A. Maslou, D. Pink, L. Vыgotskiy) hamda zamonaviy innovatsion ta'lim metodlarining interfaol ta'lim, loyiha asosidagi ta'lim, raqamli texnologiyalar va gamifikatsiya – o'quvchilar ichki va tashqi motivatsiyasiga ta'sirini o'rganadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, pedagogik innovatsiyalarning maqsadli qo'llanilishi o'quvchilarning o'quv faolligini sezilarli darajada oshiradi, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi va ta'lim natijalarini yaxshilaydi. Maqolada O'zbekiston ta'lim tizimida innovatsiyalarni joriy etishning amaliy tavsiyalari ham bayon etilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik innovatsiya, o'quv motivatsiyasi, interfaol ta'lim, gamifikatsiya, loyiha asosidagi ta'lim, ta'lim sifati, zamonaviy ta'lim texnologiyalari

ANNOTATION (IN ENGLISH): This article scientifically analyzes the impact of pedagogical innovations on students' motivation in the educational process. The study examines the essence of pedagogical innovation, motivation theories (A. Maslow, D. Pink, L. Vygotsky) and the influence of modern innovative teaching methods interactive learning, project-based learning, digital technologies, and gamification – on students' intrinsic and extrinsic motivation. The research findings demonstrate that the purposeful application of pedagogical innovations significantly increases students' academic activity, develops independent thinking skills, and improves learning outcomes. The article also presents practical recommendations for implementing innovations in the Uzbekistan education system.

Keywords: pedagogical innovation, academic motivation, interactive learning, gamification, project-based learning, quality of education, modern educational technologies

АННОТАЦИЯ (НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ): В данной статье на научной основе анализируется влияние педагогических инноваций на мотивацию учащихся в образовательном процессе. Исследование изучает сущность понятия педагогической инновации, теории мотивации (А. Маслоу, Д. Пинк, Л. Выготский), а также влияние современных инновационных методов обучения интерактивного обучения, проектного обучения, цифровых технологий и геймификации – на внутреннюю и внешнюю мотивацию учащихся. Результаты исследования показывают, что целенаправленное применение педагогических инноваций значительно повышает учебную активность учащихся, развивает навыки самостоятельного мышления и улучшает результаты обучения. В статье также изложены практические рекомендации по внедрению инноваций в систему образования Узбекистана.

Ключевые слова: педагогические инновации, учебная мотивация, интерактивное обучение, геймификация, проектное обучение, качество образования, современные образовательные технологии

XXI asr ta'lim tizimi oldida yangi va murakkab vazifalar turmoqda. Jahon miqyosida ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning bilimga qiziqishini uyg'otish va ularni hayotga tayyorlash

zamonaviy pedagogikaning asosiy yo'nalishi sifatida belgilanmoqda. Shu bilan birga, ta'lim jarayonida kuzatilayotgan asosiy muammolardan biri – o'quvchilarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasining pasayishidir (Deci va Ryan, 2000; Pink, 2009). O'zbekiston Respublikasida ham ta'lim tizimini isloh qilish borasida keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. "Ta'lim to'g'risida"gi qonun va "2030-yilgacha bo'lgan davrda O'zbekistonda ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi" innovatsion yondashuvlarni ta'lim jarayoniga joriy etishni ustuvor yo'nalish sifatida belgilab bergan (O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, 2020).

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy ta'lim metodlari doirasida o'quvchilarning motivatsiyasi ko'pincha tashqi omillarga baho, rag'batlantirish, jazo bog'liq bo'lib qolmoqda. Bu esa uzoq muddatli bilim olishga ichki motivatsiyaning shakllanishini qiyinlashtiradi. Pedagogik innovatsiyalar esa aynan shu muammoni hal etishda muhim vosita bo'lib xizmat qilishi mumkin (Abduqodirov, 2020; Karimova, 2021).

"Innovatsiya" atamasi lotincha "innovatio" so'zidan olingan bo'lib, "yangilanish", "yangilik kiritish" ma'nolarini anglatadi. Pedagogik innovatsiya deganda ta'lim-tarbiya jarayonini sifat jihatidan takomillashtirish maqsadida amalga oshiriladigan yangi g'oyalar, metodlar, texnologiyalar va yondashuvlarning joriy etilishi tushuniladi (Fullan, 2007). Ushbu tushunchaga olimlar turlicha ta'riflar bergan. Rossiyalik pedagog V.A. Slastenin (2003) pedagogik innovatsiyani "o'qituvchining ijodiy faoliyati mahsuli sifatida yangi pedagogik mahsulot (texnologiya, metod, dastur) yaratish va uni amaliyotga tatbiq etish jarayoni" deb ta'riflaydi. O'zbek olimi A.A. Abduqodirov (2020) esa pedagogik innovatsiyani ta'lim tizimining barcha tarkibiy qismlarini – maqsad, mazmun, metod va vositalarni yangilash orqali sifatini oshirish sifatida izohlaydi. Motivatsiya – insonning ma'lum bir maqsad sari yo'naltirilgan faoliyatini boshlovchi, yo'naltirib boruvchi va qo'llab-quvvatlovchi ichki kuchlar majmuasini ifodalaydi (Zimmerman va Schunk, 2008). Ta'lim psixologiyasida motivatsiyani o'rganish uzoq tarixga ega va bir nechta asosiy nazariy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi.

Deci va Ryan'ning O'z-o'zini belgilash nazariyasi (Self-Determination Theory, 2000): Bu nazariyaga ko'ra, ichki motivatsiya uch asosiy psixologik ehtiyoj qondirilganda kuchayadi: muxtoriyat (autonomy) – o'z harakatlarini o'zi boshqarish; kompetentlik (competence) – o'z qobiliyatlariga ishonch; bog'liqlik (relatedness) – boshqalar bilan mazmunli munosabatlar. Innovatsion metodlar aynan shu uch ehtiyojni qondiradi.

Daniel Pink'ning AMP modeli (2009): Pink o'zining "Drive" asarida zamonaviy motivatsiyaning uch asosiy komponentini aniqladi: Muxtoriyat (Autonomy), Mahorat (Mastery) va Maqsad (Purpose). U an'anaviy "sazoyi-jazo" (carrot-and-stick) usulining yuqori darajadagi kognitiv faoliyatda samarasiz ekanligini isbotladi.

L.S. Vigotskiyning yaqin rivojlanish zonasi nazariyasi (1978): Vigotskiy o'quvchi o'z kuchi bilan bajara oladigan va yordam bilan bajara oladigan vazifalar orasidagi masofa yaqin rivojlanish zonasi (ZPD) doirasida ishlash motivatsiyani eng yuqori darajada ushlab turishini ko'rsatdi. Innovatsion metodlar aynan shu zonada ishlashni ta'minlaydi.

Tadqiqotda pedagogik innovatsiyalarning quyidagi to'rt shakli asosiy tahlil ob'ekti sifatida belgilandi:

1. Interfaol (interaktiv) ta'lim metodlari;
2. Loyiha asosidagi ta'lim (Project-Based Learning);
3. Raqamli va multimediya texnologiyalari;
4. Gamifikatsiya elementlari.

Interfaol (interaktiv) ta'lim metodlari – munozara, guruhli ishlash, aqliy hujum (brainstorming), «baliq skeleti», «kubik» kabi usullar o'quvchilarning darsga faol ishtirokini ta'minlaydi. Bu

usullarning afzalligi shundaki, ular o'quvchini passiv tinglovchi rolidan faol ishtirokchi roliga o'tkazadi. Interfaol metodlar Vigotskiyning yaqin rivojlanish zonasida ishlash tamoyilini amalda ro'yobga chiqaradi: guruh muhokamasi va hamkorlik orqali o'quvchi o'z imkoniyatlaridan oshib, yuqori natijaga erisha oladi. Bu esa kompetentlik hissini mustahkamlaydi va ichki motivatsiyani kuchaytiradi.

Loyiha asosidagi ta'lim (PBL) – o'quvchilarni haqiqiy hayotiy muammolarni hal qilishga yo'naltiruvchi, uzoq muddatli va natijaga yo'naltirilgan o'qitish metodidir (Buck Institute for Education, 2019). PBL da o'quvchilar o'zlari rejalashtiradi, izlanadi, loyiha tayyorlaydi va natijalarni taqdim etadi. PBL ning motivatsiyaga ijobiy ta'sirining mexanizmi: o'quvchi o'zi uchun mazmunli bo'lgan natijaga erishish uchun ishlaydi (maqsad-Purpose), o'z ishini o'zi boshqaradi (muxtoriyat-Autonomy) va mahoratini oshirib boradi (Mastery) – Pink'ning AMP modeli to'liq amalga oshadi.

Raqamli texnologiyalar – elektron o'quv platformalari (LMS), video-darslar, simulyatsiyalar, virtual laboratoriyalar, sun'iy intellekt asosidagi adaptiv tizimlar ta'lim jarayonini shaxsiylashtirish (personalization) imkonini beradi. Har bir o'quvchi o'z sur'ati va darajasida o'qiydi.

O'zbekistonda ham "HEMIS" – Yagona ta'lim tizimi, raqamli elektron darsliklar va "Edu.uz" platformasi orqali raqamli innovatsiyalar joriy etilmoqda. 2023-yildagi monitoring ma'lumotlariga ko'ra, raqamli vositalar faol qo'llaniladigan maktablarda o'quvchilarning darsga jalb bo'lishi (student engagement) ko'rsatkichi an'anaviy maktablarga nisbatan 31% yuqori qayd etilgan (Ta'lim vazirligi, 2023).

Gamifikatsiya – o'yin elementlarini (ball to'plash, unvon olish, reyting, mukofot, qiyinchilik darajalari) o'yin bo'lmagan kontekstlarga ta'lim jarayoniga qo'llash usulidir (Deterding va boshq., 2011). Bu usul o'quvchilarning, ayniqsa Z-avlod va alfa-avlod vakillarining, raqamli o'yin muhitiga o'rganib qolganligidan foydalanadi. Hamari, Koivisto va Sarsa (2014) gamifikatsiya bo'yicha 24 ta empirik tadqiqotni tizimli ko'rib chiqdi va topdi: 23 ta tadqiqotda motivatsiya yoki jalb bo'lish ko'rsatkichlarida ijobiy natijalar qayd etilgan; eng kuchli ta'sir qatnashish va qiziqish ko'rsatkichlarida. Duolingo platformasi misolida: gamifikatsiya elementlari yordamida foydalanuvchilarning kundalik mashg'ulotga qaytish darajasi (retention rate) 4,8 barobar oshgan (Duolingo, 2023). Biroq gamifikatsiyaning samaradorligi uning to'g'ri loyihalashtirilishiga bog'liq. Salbiy oqibatlardan qochish uchun raqobat emas, shaxsiy rivojlanish markazga qo'yilishi, barcha o'quvchilar muvaffaqiyatga erisha oladigan tizim yaratilishi va o'yin elementlari ta'lim maqsadiga bo'ysundirilishi kerak (Kapp, 2012).

Mezon	An'anaviy ta'lim	Innovatsion ta'lim
O'qituvchi roli	Bilim uzatuvchi (transmitter)	Yo'l ko'rsatuvchi, murabbiy (facilitator)
O'quvchi roli	Passiv tinglovchi	Faol ishtirokchi va tadqiqotchi
Motivatsiya turi	Asosan tashqi (baho, jazo)	Ichki motivatsiya ustuvor
Fikr-mulohaza	Kech va kamdan-kam	Darhol va muntazam
Differensiatsiya	Cheklangan	Yuqori

Mezon	An'anaviy ta'lim	Innovatsion ta'lim
		(shaxsiylashtirilgan)
Bilim chuqurligi	Ko'pincha yuzaki (yod olish)	Chuqur tushunish va tatbiq etish
O'quvchi faolligi	Past (15-20%)	Yuqori (60-80%)
Ijodkorlik	Cheklangan	Rag'batlantiriladi

1-jadval. An'anaviy va innovatsion ta'lim metodlarining qiyosiy tahlili

Pedagogik innovatsiyalar o'quvchi motivatsiyasini ikki yo'nalishda kuchaytiradi: (1) tashqi motivatsiyani ichki motivatsiyaga aylantirish orqali o'quvchi endi faqat baho uchun emas, balki bilish qiziqishi, qobiliyatini namoyon etish va ijodiy faoliyat zavqi uchun o'qiydi; (2) motivatsiyaning barqarorligini ta'minlash orqali innovatsion metodlarda o'rganilgan material hayot bilan bog'liqligi tufayli unutilish darajasi kamayadi.

Ushbu tadqiqot ta'lim jarayonida pedagogik innovatsiyalarning o'quvchilar motivatsiyasiga ko'rsatadigan ta'sirini ilmiy asosda tahlil qildi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, interfaol ta'lim, loyiha asosidagi ta'lim, raqamli texnologiyalar va gamifikatsiya singari innovatsion metodlar o'quvchilarning o'quv jarayoniga qiziqishini oshirib, ichki motivatsiyani kuchaytirishda muhim rol o'ynaydi. Deci va Ryan'ning O'z-o'zini belgilash nazariyasi, Pink'ning AMP modeli va Vigotskiyning yaqin rivojlanish zonasi nazariyalari innovatsion metodlarning motivatsion ta'sir mexanizmini tushuntirishda kuchli nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Empirik tadqiqotlar esa bu metodlarning nafaqat motivatsiyani, balki bilim sifatini, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini va ijodkorlikni ham rivojlantirishini tasdiqlaydi. O'zbekiston ta'lim tizimi uchun pedagogik innovatsiyalarni tizimli va maqsadli joriy etish bu nafaqat ta'lim sifatini yaxshilashning vositasi, balki kelajak avlodni hayotga tayyorlashning zaruriy sharti hisoblanadi. Kelajakdagi tadqiqotlar O'zbekiston maktablari va oliy o'quv yurtlarida kontrolli eksperimentlar orqali innovatsion metodlarning motivatsiyaga ta'sirini miqdoriy jihatdan o'lchashga qaratilishi maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abduqodirov, A.A. (2020). Innovatsion pedagogik texnologiyalar. Toshkent: Fan va texnologiya.

2. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. Psychological Inquiry, 11(4), 227–268.

3. Hamari, J., Koivisto, J., & Sarsa, H. (2014). Does gamification work? — A literature review of empirical studies on gamification. Proceedings of the 47th Hawaii International Conference on System Sciences.

4. Karimova, N. (2021). O'quvchilar motivatsiyasini oshirishning pedagogik shartlari. Toshkent: TDPU nashriyoti.

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi «2030-yilgacha bo'lgan davrda ta'lim va fanini rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi Farmoni. Toshkent.

6. Pink, D. H. (2009). Drive: The Surprising Truth About What Motivates Us. New York: Riverhead Books.

7. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge: Harvard University Press.

8. Muslimov, N.A. (2013). Kasb ta'limi o'qituvchisining kasbiy shakllanishi. Toshkent: Fan va texnologiya. (Pedagogika fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi TDPU)

9. Xodjayev, B.X., Choriyev, A., Saliyeva, Z. (2016). Pedagogik tadqiqotlar metodologiyasi. Darslik. Toshkent: TDPU nashriyoti. (Pedagogika fanlari doktori, professor)

10. Tolipov, O'.T., Ro'ziyeva, D. (2019). Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. O'quv qo'llanma. Toshkent: Innovatsiya-ziyo, 276 b. (Pedagogika fanlari doktori, professor, O'zMU)

11. Mardonov, Sh.K. (2017). O'quvchilarning bilish faoliyatini rag'batlantirish: nazariya va amaliyot. Toshkent: Mumtoz so'z. (Pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat universiteti)

12. Shodmonova, Sh.S. (2019). Interfaol ta'lim metodlarining o'quvchilar faolligiga ta'siri. Pedagogika va psixologiya, 2019(3), 45–52. (Pedagogika fanlari doktori, professor)